

Але особливе місце посідають Мегиллат, що походять з теренів сучасної України. Відомо, що зразки Мегиллат Естер, що походять з України, дуже високо оцінюються фахівцями, більш за все з сюжетними композиціями. Мегиллат Естер XVIII-XIX ст. з України (Волинь, Поділля, Галичина) з рослинними та зооморфними зображеннями взагалі є великою рідкістю. Сьогодні, як правило, Книга Естер читається за звичайним текстом, виданим у вигляді книги. І лише синагогам і общинам потрапляють, проте дуже рідко, подібні речі як подарунки.

Відомо багато зразків Книг Естер, що походять з Італії, Німеччини, Голандії, Турції, Марокко, Австро-Угорщини. Значно менше відомо зразків, які виготовлені у Польщі. І взагалі раритетом є Мегиллат Естер, що походять з території сучасної України. Безумовно, унікальним є Мегиллат Естер XVIII ст. з синагоги Бродського в Києві. Ці Мегиллат та футляри являють собою прекрасні зразки декоративно-ужиткового мистецтва України XVIII-XIX ст. з незвичайним за композиційним та іконографічним рішенням для іудаїки.

М.С. СТРИЛЕЦЬ

Національний музей історії України

ЛЕБЕДИНСЬКИЙ МОНЕТНО-РЕЧОВИЙ СКАРБ - СЕНСАЦІЙНА ЗНАХІДКА 1996 РОКУ

Наприкінці квітня 1996 року засоби масової інформації широко повідомляли про цікаву знахідку на старому цвинтарі в м.Лебедині Сумської області. Природно, що це повідомлення не залишилось поза увагою музейних працівників.

З вуст людей, причетних до скарбу, постала картина обставин знахідки, які мали загалом традиційний характер. В цьому я мала змогу переконатись під час поїздки до Лебедина, де детально оглянула місце знахідки. В око впала така картина: на незначній відстані 5-7 метрів у вершині уявного трикутника: головна алея цвинтаря - стара липа - хрест-надгробок були сховані цінності.

Найголовнішим орієнтиром для власника цінностей в названому трикутнику був хрест-надгробок з прикметною

енітафією: "1889 - 1911. Пелагея Новосельська". Тут і пролежали цінності, аж поки до них не доторкнулась лопата землекопа.

Поряд з цим необхідно було поспілкуватися з старожилами Лебедина, краєзнавцями, які б наштотували на подальші пошуки джерелознавчих матеріалів про ймовірних власників схованого, а відтак відповісти на запитання: хто сховав цінності?

На цьому етапі пошуки не дали відчутних результатів, хоча певна інформація краєзнавця Ю.Голода наштотувала на деякі висновки про причетність до цінностей міського голови Лебедина на поч.ХХ ст. Якова Кучерова.

Для об'єктивного визначення, технічної характеристики, матеріальної оцінки всі предмети пройшли очистку та консервацію від ґрунтово-окиснювальних нашарувань в реставраційній майстерні музею. Поряд з цим, реставратори розпочали роботу по складанню окремих фрагментів, щоб відтворити повністю деякі предмети.

Загальна вага скарбу складає - 12 кг 176,08 г. З них: вага предметів з вмістом золота -1204,93 г, з вмістом срібла - 10923,78 г, з вмістом кольорових металів - 47,37 г.

На підставі його вивчення, обставин поховання і знахідки встановлено: всі матеріали належать до однієї пам'ятки - монетно-речового скарбу, котрий включає 2131 предмет. В зібранні переважають монети з різною шкалою номіналів з золота і срібла, є кілька монет із змішаних кольорових металів. Загальне число монет - 1845 од., з них - 139 золотих. Переважають монети російського регулярного карбування 1703 -1916 рр., спецвипуски монет, котрі були в обігу на території Польщі. Є кілька монет іноземного походження: Австро-Угорщини, Пруссії, Саксонії, Норвегії, Туреччини. Найбільш рання монета скарбу - "Орт" 1624 р. Речі Посполитої, а найбільш пізня - 20 копійок 1916 року.

Для всіх монет російської частини скарбу характерний єдиний монетний тип з сукупністю зображень на гербовому та лицьовому боках. Основні та допоміжні елементи оформлення доповнюють декоративні деталі: обідки (лінійні, крапкові, зубчасті), фігурні рамки (картуші, стрічки, зірочки, дубове і лаврове листя). Вони мають шість основних видів оформлення гурду: насічне, шнуроподібне, сітчасте, пунктирне, візерункове. На гурдах монет високих номіналів викарбовані відповідні написи.

Частина скарбу, до якої входять іноземні монети кількісно невелика - 25 одиниць, в тому числі 3 золоті монети номіналами "дукат" (2 од.) та "франк" (1 од.)

Значний інтерес становлять монети високих номіналів, карбовані в часи правління російських імператорів Петра I (1682-1725), Петра III (1761-1762), Катерини II (1762-1796).

Особливістю монетної частини скарбу є наявність значної кількості монет-дукачів - 197 одиниць (вартістю "5 рублів", "рубль", "полтина") - з напаяним вушком, вушком-бантом по зовнішньому верхньому краю для підвішування. Цим доповненням монети вилучались з грошового обігу і переходили до розряду дорогих прикрас - аксесуарів українського народного жіночого одягу.

Серед нумізматичної частини скарбу є один коронаційний жетон в честь коронації російського імператора Олександра III (1883 р.), 8 нагородних срібних медалей: 7 нагрудних (без кріпильних колодок) та одна настільна "От главного Управления землеустройства и земледелия" 1911 р. До цієї групи відносяться 3 Георгіївські хрести 4 ступеня, один нагрудний знак "За отличную стрельбу".

Предмети декоративно - прикладного мистецтва - ювелірні та історико-побутові - атрибутовані на підставі вивчення клейм, написів, зображень, дослідження окремих нюансів художнього оформлення. Ці предмети належать до зразків виробів, що відбивають стійкі традиції художньої обробки дорогоцінних металів другої половини ХІХ - початку ХХ ст. Вони цікаві тим, що були найбільш вживаними середніми та заможними верствами населення і великих міст імперії, і так званої глибинки (зокрема, Лебединщини). Для них особливо характерна чистота обробки поверхні: чиста й однорідна гладінь, або поєднана з тонким гравірованим малюнком, емаллю. Їх вирізняє висока якість, досконалість декорування.

Ювелірними виробами - в основному це обручки вінчальні, персні, сережки, браслети, запонки, брошки, хрести натільні, ланцюжки - репрезентовані як окремі майстри золотої та срібної справи, так і відомі центри виробництва ХІХ - поч. ХХ ст.: Москва, Київ, Одеса, Петербург, популярні та знані на той час фірми та майстерні: Губкіна, Богданова, Митрофанова, Ребенка.

Ці предмети масового виробництва, тиражовані, на перший погляд, малохудожні. Однак, відповідність кожної моделі технологічним і природним якостям дорогоцінного металу і на цій основі віднайдені пропорції форми - демонструють можливість експериментування, створення нових композицій, дають можливість задовольняти індивідуальні смаки, швидко змінювати асортимент та орієнтуватись на сучасний розвиток моди.

Як частина монетно - речового скарбу предмети декоративно-прикладного мистецтва мають культурну, історико-музейну цінність, оскільки ілюструють одну з сторін повсякденного побуту, естетичний світогляд різних прошарків населення.

В ході дослідження експерти дійшли висновку, що всі розглянуті предмети становлять культурну та історичну цінність в складі скарбу без будь-яких виключень, а в цілому скарб розглядається як цілісна, змістовна культурно-історична пам'ятка, що відбизає певне коло ідей та понять в зображеннях і написах, іменах і датах, матеріалі й техніці виконання.

На підставі аналізу скарбу встановлено, що він має тезавраційний характер, тобто - нагромадження власником дорогоцінного металу у вигляді монет, ювелірних виробів, відбувалось в період грошової кризи, значної інфляції і девальвації, знецінення паперових грошей, що й спричинило приватне тезаврування як способу збереження від знецінення особистих коштів та переведення їх у реальні цінності.

Практично всі імовірні коштовні вставки (каміння) з прикрас демонтовані. Ця обставина настановлює на думку про те, що коштовне каміння (як більш цінні і компактні матеріали) було сховане власником в іншому місці.

Висновок про тезавраційний характер коштовностей дає ключ до однієї з найпоширеніших гіпотез про час поховання цінностей. Виходячи з неї можна стверджувати, що скарб було сховано в 1917 - 1918 рр., відомих значними соціально-економічними потрясіннями.

Поряд з культурно-історичною цінністю експертовані предмети мають значну матеріальну вартість. Враховуючи неординарність знахідки - її склад, здебільшого практичне виключення з сучасного вжитку речей відомих фірм-

виготовників XIX - поч. XX ст., масштаби тезаврованих цінностей, географічне походження, унікальність операції, проведеної відповідним підрозділом Управління служби безпеки України з метою врятування від зникнення скарбу та розглядаючи його як суто науково-історичне явище, експерти вважають за доцільне встановити загальну оцінку скарбу - 10 мільярдів карбованців.

Розглянуті матеріали підводять ризику під першим і найголовнішим етапом вивчення скарбу, насамперед це констатація того, що знахідку слід розглядати як подію, коли до кількох десятків відомих історичній науці скарбів, котрі зберігаються в колекції музею, можливо, долучиться ще один.

О.С.ЧЕРНЕНКО

*Чернігівський історичний музей
ім.В.Тарновського*

БАРМИ З КНЯЖОЇ ГОРИ (СКАРБ 1891 р.)

У фондах Чернігівського історичного музею ім. В.Тарновського зберігається 2 золоті медальйони барм із зображеннями Іоанна Предтечі та Богоматері. Вони походять з розкопок М.Ф.Біляшевського на городищі Княжа Гора 1891 р. Медальйони було знайдено у складі скарба прикрас на невеличкій глибині біля валу у південній частині дитинця. Весь скарб дуже постраждав від вогню під час загибелі городища від татаро-монголів. Частково оплавилися і медальйони.

Перші публікації виявилися невдалими через погану якість фотографій та їх малий розмір.

Через значну депаспортизацію колекцій музею під час війни, медальйони вважалися втраченими. Зараз їх вдалося паспортизувати.

Медальйони золоті, круглі виготовлені у техніці перегородчастої емалі. На круглій пластині в півоборота зображено погрудно постатті. Фігура Іоанна Предтечі розгорнута вправо. Ліва рука на рівні грудей, праву припіднято. Емаль зберіглася погано. Можна лише встановити наявність зеленого, брунатного, синього, жовтого та червоного кольорів.